

Dnr Ju2024/01476
Justitiedepartementet

YTTRANDE ÖVER SOU 2024:39 SKÄRPSTA REGLER OM UNGDOMSÖVERVAKNING OCH STRAFFREDUKTION FÖR UNGA

SAMMANFATTNING

Civil Rights Defenders delar regeringens oro över att barn och unga involveras i olika former av gängrelaterad samt organiserad brottslighet. Denna utveckling bör stävjas genom förebyggande åtgärder som iakttar barnets bästa, i enlighet med grundlag och Sveriges åtaganden enligt internationella konventioner om mänskliga rättigheter.

Civil Rights Defenders är kritiska till att utredningsdirektivet (dir. 2023:112) på förhand anger vad utredaren ska föreslå. Detta har en negativ effekt på lagstiftningsprocessen, eftersom utredarens analyser blir bristfälliga och resulterar i ett begränsat beredningsunderlag för lagstiftaren. Avsaknaden av en fullständig analys resulterar vidare i ett inadekvat beaktande av för- och nackdelar i konsekvensbeskrivningen. Detta resulterar i att principen om barnets bästa, stadgad av FN:s barnkonvention, inte kan anses ha väglett förslagen.¹ Med anledning av detta är Civil Rights Defenders inställning följande:

- Civil Rights Defenders avstyrker förslagen om avskaffad ungdomsreduktion i åldrarna 18–20 år samt minskad ungdomsreduktion i åldrarna 15–17 år.
- Civil Rights Defenders tillstyrker förslaget om att tillämpningsområdet för ungdomsövervakning inte bör utvidgas.
- Civil Rights Defenders avstyrker förslaget om avskaffandet av en obligatorisk halvtidsprovning för rörelseinskränkningar vid ungdomsövervakning.

Civil Rights Defenders avstyrker förslaget om att införa den nya ungdomspåföljden utvidgad ungdomsövervakning. Civil Rights Defenders utvecklar nedan resonemangen kring de delar av utredningen där vi har synpunkter.

ALLMÄNNA SYNPUNKTER

Civil Rights Defenders har granskat utredningens förslag och bakomliggande resonemang utifrån Sveriges grundlag samt internationella åtaganden att respektera och garantera mänskliga fri- och rättigheter.

---

¹ FN:s konvention om barnets rättigheter, art. 3.

Barn är sina egna rättighetsbärare. En central princip i barnkonventionen är att barnets bästa ska vara vägledande i alla beslut som rör barn.¹ Principen innebär att när barn kommer att påverkas av beslut, måste beslutsprocessen innehålla en utvärdering av positiva och negativa konsekvenser för barnet eller barnen. Dessutom ska det också motiveras hur hänsyn har tagits till barnets bästa i beslutet, det vill säga vad som har ansetts vara barnets bästa, vilka kriterier det grundas på och hur barnets intresse vägs mot andra intressen.²

Forskning visar att barn skiljer sig från vuxna i deras fysiska och psykologiska utveckling, samt vad gäller behov av emotionellt stöd och utbildning. Detta reflekteras också av Sveriges internationella åtaganden såsom barnkonventionen. Detta motiverar varför barn och unga inte på samma sätt som vuxna hålls ansvariga för sina handlingar inom straffsystemet. Skyddet för barnets bästa inom kriminalpolitiken innebär därför ett fokus på rehabilitering och återintegrering när det rör sig om ungdomskriminalitet.³

Sverige och andra stater är enligt FN:s barnkonvention art. 40 förpliktigade att utveckla och implementera en strategi för unga lagöverträdare. Detta krav ska läsas tillsammans med övriga rättigheter som barnkonventionen stadgar, såsom skyddet mot diskriminering men också att all behandling av barn ska vara i linje med barnets känsla av värdighet och värde, samt beakta barnets ålder. Bland annat innebär det att alla yrkesgrupper som kommer i kontakt med barn och unga som har begått brott ska vara adekvat utbildade.

Civil Rights Defenders, liksom utredningen, noterar att det pågår flera parallella lagstiftningsprocesser som påverkar barn och unga som begår brott. Utvecklingen innebär skärpta straffskalor och skärpt straffmätning, vilket med stor sannolikhet kommer att leda till att allt fler barn och unga frihetsberövas – och att de frihetsberövas under längre tid. Vi ser en risk för att införda åtgärder och förändringar inte utvärderas adekvat och oberoende, trots ingripande påverkan på individens fri- och rättigheter. Sammantaget anser Civil Rights Defenders, liksom utredningen, att de samlade konsekvenser för barn och vuxna av omläggningen av kriminalpolitiken inte går att överblicka.

NÄRMARE OM UTREDNINGENS FÖRSLAG

6.3 Avskaffad ungdomsreduktion för unga myndiga

- Civil Rights Defenders **avstyrker** förslaget om att åldern för unga lagöverträdare (18–20 år) inte ska beaktas vid straffmätningen.

Regeringen har i utredningsdirektivet (dir. 2023:112) angett att utredningen ska föreslå förändringar som innebär att ungdomsreduktionen för lagöverträdare i åldersgruppen 18–20 år avskaffas helt. Det innebär att enbart en yttlig redogörelse för bakgrunden till förslaget i fråga görs, på bekostnad av en adekvat analys som beaktar rättighetsperspektivet samt etablerad forskning.

Unga i åldersgruppen 18–20 år befinner sig i ett unikt definierande stadium i livet som kännetecknas av snabb utveckling av hjärnan.⁴ Detta påverkar risktagande, vissa typer av

² FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentarer nr. 14 om barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa, UN Doc. CRC/C/GC/14, 2013.

³ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentarer nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, UN Doc. CRC/C/GC/24, 2019; UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, 1985.

⁴ Jfr bl.a. FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentarer nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, UN Doc. CRC/C/GC/24, 2019, p. 22.

beslutsfattande samt förmågan till impuls kontroll. FN:s barnrättskommitté uppmuntrar därför länder att tillämpa regler för omyndiga lagöverträdare även på unga över 18 år.⁵ Detta motiveras av forskning, som tydligt visar att hjärnan fortsätter att utvecklas även in i tjugoårsåldern, vilket påverkar bl.a. beslutsfattande och konsekvensanalys. Det innebär att även 18–20-åringar bör anses vara särskilt känsliga för frihetsberövanden. Kommittén anser även att i fall då en ung person begår flera brott, varav några sker före och några efter 18 års ålder, bör konventionsstaterna föreskriva processuella regler som gör det möjligt att tillämpa rättsskipningssystemet på för barn på samtliga brott.⁶ Även Europarådets ministerkommitté rekommenderar att stater behandlar lagöverträdare under 21 år på liknande sätt som omyndiga, och motiverar det med att det finns en övergångsfas mellan barn och vuxen.⁷

Civil Rights Defenders anser därför att förslaget inte är adekvat motiverat, och inte heller följer Sveriges åtaganden enligt ovan nämnda internationella konventioner samt rekommendationer om mänskliga rättigheter. Utöver att fler unga kommer att frihetsberövas under längre tid, med grava negativa konsekvenser på deras psykosociala utveckling och hälsa samt högre risk att återfalla i brott, saknas även forskning som tyder på att hårdare straff kommer att leda till minskad ungdomskriminalitet.⁸

7 Ungdomsreduktion i åldrarna 15–17 år

- Civil Rights Defenders avstyrker förslaget om att åldern för barn (15–17 år) som döms för brott (15–17 år) ska ha minskad betydelse i straffmätningen.

Att åldern för gruppen får minskad betydelse innebär mer straffrättsligt ingripande åtgärder mot barn, däribland frihetsberövande. Detta strider mot barnkonventionen, som i art. 40 anger att barn, som är anklagat för brott eller blivit dömt för straffbara handlingar, har rätt till en behandling som främjar barnets känsla för värdighet och för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Därutöver innebär art. 41 barnkonventionen att konventionsstater inte får vidta åtgärder som innebär en försämring för barnet.

I sin senaste granskning av Sverige, uttryckte FN:s barnrättskommittén oro över bl.a. lagändringar som innebär strängare straff.⁹ Enligt kommitténs allmänna kommentarer ska ett rent bestraffande synsätt även anses strida mot de principer för rättsskipning för barn som uttrycks i art. 40(1) i konventionen.¹⁰

Civil Rights Defenders noterar även utredningens referens till att särbehandlingen av barn inom straffsystemet motiveras av rättviseskäl. Eftersom utredningens förslag i denna del berör barn under 18 år, är det anmärkningsvärt att utredningen inte nämner de åtaganden som Sverige är förpliktigade till enligt barnkonventionen.

Civil Rights Defenders sällar sig dock till utredningens konstaterande om att barn anses vara särskilt känsliga för de negativa konsekvenser som straffrättsliga ingripanden kan leda till. Vi anser dessvärre inte att utredningen har gjort en adekvat rättighetsanalys eller

---

⁵ Ibid, p 20 samt 32.

⁶ Ibid, p. 36.

⁷ Recommendation Rec(2003)20 of the Committee of Ministers to Member States concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, p 11.

⁸ Jfr bl.a. SOU 2018:85 Slopade straffrabatt för unga myndiga; FN:s globala studie om barn som frihetsberövas, UN Doc. A/75/50, 2019.

⁹ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport, CRC/C/SWE/CO/6-7, 2023, p 44.

¹⁰ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentarer nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, UN Doc. CRC/C/GC/24, 2019, p 76.

intresseavvägning mellan å ena sidan barnets bästa och å andra sidan en höjd repressionsnivå. Därutöver saknar Civil Rights Defenders en konsekvensanalys som skildrar hur förslagen kommer att påverka barn. Empiriska studier och forskning visar inte bara att frihetsberövande har en kraftigt negativ påverkan på barns hälsa och utveckling, men även att frihetsberövande är ett ineffektivt verktyg för att säkerställa samhällsskydd på lång sikt.¹¹

10 Översyn av reglerna kring ungdomsövervakning

- Civil Rights Defenders **tillstyrker** förslaget om att tillämpningsområdet för ungdomsövervakning inte bör utvidgas.
- Civil Rights Defenders **avstyrker** förslaget om avskaffandet av en obligatorisk halvtidsprövning för rörelseinskränkningar.

Utredaren har tagit ställning till om domstolen som ett särskilt skäl för ungdomsövervakning ska beakta om det finns anledning att anta att en sådan påföljd skulle kunna avhålla den unge från brottslighet som utövas i organiserad form eller systematiskt. Civil Rights Defenders delar utredarens bedömning om att ett sådant förslag riskerar ett dubbelbeaktande, alltså att samma omständigheter beaktas både som en försvårande omständighet och ett mer ingripande påföljdsval.

Obligatorisk halvtidsprövning av rörelseinskränkningar vid ungdomsövervakning bör ses som en rättssäkerhetsgaranti för barnet som är föremål för påföljden. Med anledning av dess betydelse anser Civil Rights Defenders inte att utredningen tillräckligt har motiverat förändringen från obligatorisk till fakultativ halvtidsprövning. Rörelseinskränkningar är en ingripande åtgärd, som dessutom meddelas inom ramen för den relativt nya påföljden ungdomsövervakning. Det saknas därför även tillräckliga belägg för att motivera den föreslagna förändringen.

11 Den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning

- Civil Rights Defenders **avstyrker** förslaget om att införa den nya påföljden utvidgad ungdomsövervakning.

Civil Rights Defenders välkomnar, i likhet med vad som stadgas av barnkonventionen, alternativ till fängelse för barn och unga som begår brott. Utifrån ett barnrättsligt perspektiv är ytterligare repressiva steg inte rätt väg att gå, utan fokus måste vara på förebyggande åtgärder. Däremot är utvidgad ungdomsövervakning, som utredaren själv bedömer, att likställa med ett frihetsberövande straff.¹² Även om påföljden innehåller vissa rehabiliteringsinslag, är övriga delar tydligt präglade av ett straffande synsätt. Det strider tydligt mot de principer för rättskipning för barn som uttrycks i art. 40(1) Barnkonventionen, och som utvecklas av Barnrättskommittén i sin allmänna kommentar.¹³

Att likställa utvidgad ungdomsövervakning med ett frihetsberövande innebär att Sverige måste beakta de fri- och rättigheter som aktualiseras, inte minst av Barnkonventionen. Där stadgas det bland annat att frihetsberövande av barn ska ses som en sista utväg, och att alternativ till frihetsberövande uttryckligen ska prioriteras. Barnrättskommittén hänvisar även till den omfattande erfarenhet av användning och tillämpning av andra åtgärder än frihetsberövande,

¹¹ Jfr FN:s globala studie om frihetsberövande barn, 2019, s 249 ff.

¹² SOU 2024:39, s. 241.

¹³ FN:s kommitté för barnets rättigheter, Allmänna kommentarer nr. 24 om barnets rättigheter i det straffrättsliga systemet, UN Doc. CRC/C/GC/24, 2019, p 76.

däribland åtgärder för reparativ rättvisa – och att konventionsstater bör utnyttja denna erfarenhet genom att utveckla samt genomföra sådana åtgärder.¹⁴ Utvidgad ungdomsövervakning kan inte anses vara en sådan åtgärd.

Barn som begår brott är inte sällan offer för vuxnas exploatering. Risken att vuxna utnyttjar barn och unga för att utföra kriminella gärningar just för att barn och unga inte kan dömas till lika hårda straff som vuxna kan dock inte antas minska avsevärt i och med de aktuella förslagen. Vi ser snarare en risk för att skärpta straff för barn och unga kan leda till att vuxna börjar att utnyttja ännu yngre barn.

Remissvaret har beretts av Jenny Nguyen.

Stockholm som ovan,

Martin Nyman

Tf. biträdande chefsjurist

---

¹⁴ Ibid, p 73-74.